

İç Anadolu Bölgesinin Kuzeybatı Bölümündeki Köylerde Tarla Şekilleri ve Mülkiyet

Doçent *Dr. Necdet Tunçdilek*
İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü

İç Anadolu bölgesi köylerinde tarla şekilleri, tarlaların dağılışı, büyüklük ve küçüklükleri tetkik edilirse, ilk nazarda bütün tarlaların oldukça ufak parçalardan meydana geldiği, aynı zamanda her ailenin köyün muhtelif yerlerinde olmak üzere tarlaların mevcut olduğu bariz bir karakter olarak görülür.

Bölgenin hemen bütün köylerinde çiftlik karakterini haiz, yüzlerce ve binlerce dönüm toprağın yekpâre olarak bulunduğu pek vaki değildir. Ancak tarlaların ebadi, daha yeni kurulmuş köylere geçildikçe büyüdüğü müşahede edilmektedir. Mamafih bu hususu daha sonraya bırakıp, şimdi bölge için umumi bir karakter arzeden tarlaların ufalanış sebeplerini araştıralım:

1 - Toprağın Kalitesi ve Verim Kabiliyeti

Eskişehir bölgesinin oldukça çeşitli jeolojik yapısı ve bu yapı üzerinde aynı derecede çeşitli toprak örtüsü ve nihayet şiddetli toprak erozyonu gibi amiller hatırlanacak olur, aynı zamanda Sarısu - Porsuk vadisinin taban kısımları istisna edilecek olursa, geri kalan sahalarda aynı karakteri gösteren toprak zonlarının çok kısa fasıllarla değiştiği, hattâ bir tepenin üstünü, eteğini ve yamacını örten topraklar aynı vasıfta olmadığı bir vakiadır. Aynı zamanda bu karakteri gösteren sahaların muhtemelen %70 ilâ 80 nispetinde olması, toprak kalite meselesi, bütün bölgeye şamil bir hususiyet haline gelmektedir. O halde bölgedeki köyler ilk defa toprakları aralarında mütesaviyen taksim etmiş olsalar bile ilk plânda toprakları iyi veya kötü kaliteli veya verimli verimsiz olmak üzere ikiye ayırılmışlar ve toprak dağıtma bu esasa göre icra edilmiştir. Ve ilk anda her şahsa, birbirinden ayrı iki üç yerde tarla düşmüştür. Bu suretle toprakların parçalanması daha ilk ağızda başlamıştır. Bu toprak dağıtma metodu, denildiği gibi, her tip köyde câri olduğu için, bunu mintakanın yaratmış olduğu bir karakter olarak kabul etmek zarureti vardır.

2 - Sulu ve Kıraç Topraklar

Tarlaların ufalanmasında ikinci mesele, sulu ve kıraç toprak mülkiyeti sebep olmaktadır. Bu husus bilhassa ova köylerinde olduğu gibi, mutlak olarak yayla köylerinde de görülmekte ve sulanır sahalarda kıraç arazi yanında çok dar, fakat ziraat istihsal bakımından çok daha cazip olduğu için sulu tarlalarda ayrı bir taksime tabi tutulmuş olduğu görülmektedir. Mamafih sulu arazi sahasının daima çok az olması ve her aile başına bir miktar bu topraktan verildiği için bu tarlalar umumiyetle yarım dönümden başlamakta nihayet 2 ilâ 3 dönüm arasında sona ermektedir. Bu sebepten meydana gelen toprak parçaları tarladan çok etrafı çitle çevrilmiş bahçeler olmaktadır.

3 - Nüfus Artışı

Tarlaların bu kadar ufalanmasında diğer zaruri bir sebep de, nüfusun ve dolayısıyla aile sayısının 50-60 sene evveline nazaran en az iki üç misli artmış olmasında aramak icap eder. Meselâ: evvelce 30 haneden meydana gelmiş olan Kanlıpınar köyünün mevcut toprakları bu kadar aile arasında taksim olunduğu halde, bugün bu köyün 100 haneye var-

miş olması, zaruri olarak evvelce 30'a taksim edilmiş toprakların bugün 100'e taksim edilmesine sebep olmuştur. Bu hususta değil bu köy, mntakada bulunan bilâistisna bütün köyler bu faktörün tahtı tesirinde topraklarını parçalamak zorunda kalmışlar ve neticede tarlalar ufalanmıştır.

4 - Miras Sebebiyle Toprakların Parçalanması

Aile sayısının artmasıyla vukua gelen parçalanma şekli ise şöyle olmaktadır: Toprakların varisler arasında taksimi, toprak kalitesi metoduna dayandığı için meselâ: dört yerde tarlası olup, 4 çocuğu kalan bir kimsenin tarlaları 16 müsavi parçaya bölünmektedir. Şüphesiz bu parçalanmadan ziraat alanında bir fayda sağlanamayacağı için, eğer varisler arasında bir anlaşma mevcutsa o zaman bu taksim daha mantıklı bir şekilde yapılmakta aksi halde, denildiği gibi, 16 parçaya bölmek mecburiyeti hasıl olmaktadır.

Fakat ne olursa olsun, umumiyetle toprak kalitesi metodu tarlaları çok kısa bir zaman içinde âzami derecede ufalamakta ve iki üç nesil sonra hiç bir şekilde istifade edilemeyecek ufaklıkta tarlalar teessüs etmektedir.

Şüphesiz bu ufalanmanın namütenahi devam etmesi mümkün değildir. Çünkü ufalanmaya karşı bazı fiziki ve beşeri reaksiyonlar kendisini göstermektedir. Şöyle ki:

I - Evvelce kareye yakın tarlalar iyi ve kötü toprak sebebiyle yamaçtan eteğe doğru olmak üzere ince şeritler halini almaktadır. Ve bugün ince şerit halindeki tarlalar bütün tarla şekillerinin %70'ini teşkil etmekte, ancak geri kalanlar ise daha geniş müstatil tarlalara, biraz da dik dörtgene yakın tarlalara inhisar etmektedir.

Tarlaların bilhassa yamaçlar üzerinde ince şeritler halinde olması bunların yamaca muvazi şekilde - Contour Farming - sürülmesine mâni olduğu için, tarlalar en kolay şekilde aşağıdan yukarı ve yukardan aşağı sürülmekte, fakat sel rejiminin hâkim olduğu bu mntakada topraklar süratle süpürülmekte ve tarlaların takati pek kısa bir zamanda bitmektedir. Toprak aşımının bu büyük mahzuru köylü tarafından bilindiği halde, sırf mirasta adaletsizlik yapılmaması gayesiyle tarlalar ince şeritler halinde taksim edilmektedir. Hattâ bu şeklin en iyi ve veciz misalini Çukurhisar köyü gerisindeki yeni tesis edilmiş bağlarda görülmektedir. Yamacı müsavi şekilde taksim etme kaygusuyla bağlar yukarıdan aşağı doğru ve sel akış istikametine uygun şekilde ekilmişlerdir.

II - Tarlaların bu kadar ufalanması neticesinde, bazı tarlaların kullanılmaz hale gelmesi veya varislere kalan toprakların o aileyi geçindiremeyecek duruma girmesi ile ya topraklarını satmak veya komşu tarlayı satın almak suretiyle tarlayı genişletmeğe çalışmaktadırlar. Şüphesiz bu faktör hem arzu, hem de mali durumla alâkalı olduğu için ufalanma yanında toplanma biraz daha geriden gelmektedir. Fakat pek muhtemeldir ki, köylerde maddî durumun eski senelere nazaran çok daha yükselmiş olması, diğer bir ifade ile satın alma kabiliyetinin artmış olması, bundan sonra makina ziraatının revaçta olduğu bir devrede olunması, tarlaları daha süratle tophyacağa benzemektedir. Bilhassa bu şekilde tarla toplanması ova köylerinde sezilmektedir.

Bu umumî ve müşterek âmillerin izahından sonra şimdi mntakadaki mülkiyetin şekillerini tetkik edip bazı köylerden misaller vermeğe çalışalım:

ESKİŞEHİR BÖLGESİNDE MÜLKİYET ŞEKİLLERİNE AIT BAZI MİSALLER

Mntakadaki köyler ayrı ayrı bir araştırmağa tabi tutulursa her bir köydeki mülkiyet şekilleri, bunların nispetleri ve topraklı, topraksız ailelerin miktarları arasında birbiri-

ne uymaz nispet ve şekiller ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda şartların müşterek olmayıp çok kere ve daha ziyade her bir köyün kendi hususî şartları ile alâkalı olduğu da ayrı bir vakiadır.

Bu sebepten mülkiyet meselelerini mntakalar veya muayyen üniteler içinde değil de, ancak bunlar içinden seçilmiş bazı tipik köyleri misal vermek ve bunların izahını yapmak suretiyle neticeleer çıkarmağa çalışacağız.

Mülkiyetin tetkikine girilirken ilk karşıya çıkan mesele, aynı bölüm içinde bulunan ve birbirine komşu olan köylerin ziraat sahalarının birbirinin aynı olmadığıdır. Meselâ, 100 haneli bir köyün toprakları ile onun yanında 300 haneli diğer bir köyün toprakları arasında birinci lehine iki, üç misli gibi bir fark bulunabilmekte ve bu suretle nüfusu kalabalık bir köyde büyük bir toprak sıkıntısı çekilirken, nüfusu daha az olan köyde bilâkis bir toprak bolluğu müşahede edilebilmektedir. Şüphesiz bu anormal toprak dağılışının sebepleri bugüne ait olmayıp, muhacirlerin mntakada iskân etmeğe başladığı, yani sahihsiz telâkki edilen eski köylerin meralarının yeni mülkiyete tapu edilmeğe başlamasıyla vukua gelmiştir. Şüphesiz bu toprak dağılışı, yeni gelenlerin işleyebilecekleri kadar araziye mülklerine geçirmek müsaadesinin verilmesi, aynı zamanda bu devrede eski yerli köylerin bu toprakları işlememeleri gibi sebeplerle, sonradan gelip bu sahalara yerleşmiş olan muhacirlerin geniş toprak sahibi olması imkânını kazandırmıştır. Yerleşme bahsinde de belirttiğimiz gibi eski köylerin meralarına oturup yeni teessüs eden köyler yüzünden hemen bütün eski yerli köyler topraklarının büyük bir kısmını kaybetmişlerdir. Nitekim İnönü köyü bu şekilde arazisinin 2/4'ünü Kavalça, Karaağaç, Poyra köyleri hesabına kaybetmiş, sonradan gerek muhacir, gerek yerli köylerin müştereken tarla ziraatı ile iştilal etmeğe başlayınca, eski köylerde büyük bir toprak kıskını baş göstermiştir. Belki bu husus bütün mntakaya şâmil olup, pek az istisnası ile, yeni köylerin daha geniş arazi sahibi, buna mukabil eski köylerin daha dar araziye sahip oldukları görülmektedir. Mamafih, bunun istisnalarını da unutmamak icab eder. Öyleki yerleşmenin en hareketli olduğu 19'uncu asır ortasında hayvancılıkla beraber daha ziyade reñberlikle iştilal eden bazı eski köyler bu sebepten pek arazi kaybetmemişler ve bugün diğerleri kadar toprak sıkıntısına düşmemişlerdir. Meselâ, bu hususta Muttalıp köyü bu şekilde iyi bir misal teşkil etmektedir.

Eskişehir mntakasında saha itibariyle gene en fazla toprak sıkıntısı çeken ve toprak mülkiyeti bakımından mntakanın en aşağı kategorisini meydana getiren umumiyetle dağlık ve eski ormanlık sahalara yerleşen Yörük köylerinde tesadüf edilmektedir. Bunun sebeplerini de, bu köy halkının eski zirai ekonomisinde aramak icab etmektedir. Nitekim hayvancı olarak toprağa yerleşen ve uzun zaman hayvancı olarak yaşayan Yörüklerin yerleşme mntakalarını seçerlerken hayvanlara yem bakımından en müsait gelecek olan dağlık veya ârızalı sahada yerleşmiş olmaları, fakat sonradan hayvancılık ekonomisini ikinci plânda bırakıp ziraat ekonomisine geçmekle büyük bir toprak sıkıntısına düşmüşlerdir. Bir taraftan nüfusun veya aile sayısının süratle artması, diğer taraftan ziraate müsait toprakların mahdut oluşu bu köylerde toprak mülkiyetinin asgarî hadde kalmaya icbar etmiştir. Bu hususta biri Sündiken yaylaları üzerindeki müsait düzlüklerde kurulmuş Yarımcaya köyü ile, diğeri Güney Platoların en ârızalı sahasına düşen Yörükyayla köyünü misal olarak verelim:

Yarımcaya köyünde köyü teşkil eden ailelerin %82'si 10-50 dönüm arasında toprağa sahip bulunmakta, ancak bundan sonra %12'sine ise 50 ilâ 200 dönüm toprak düşmekte ve 200 dönümden daha yukarı toprağa sahip iki aile bulunmaktadır. Bu köyün tarla taksimatına gelince %82'yi alâkadar eden 10-50 dönüm mülkiyete sahip olan ailelerin tarlaları bir arada olmayıp, parçalar halinde gayet dağınık bir şekilde bulunmakta, ancak pek mahdut sahada parçalı tarlaların yan yana bulunduğu görülmektedir. Bu hususta bir fikir vermek için yekpâre olarak en büyük tarla 50 dönüm olup, en ufağı ise 3 dönümdür.

Geniş platolar üzerinde bulunan Yörükyayla köyünde ise mülkiyet Yarımcaya nazaran çok daha aşağı değerler sağlamakta ve meselâ, Yarımcada en büyük mülkiyet 200

dönüm üzerine çıkarken bu köyde âzami mülkiyet 40 dönümde kalmaktadır. Yörükyayla köyünde asgarî mülkiyet 5 dönümden başlamakta ve 5 dönüm toprağı olanlar %14'ü bulmaktadır. 15 dönüm %28, 25 dönüm %35, 25 dönüm %14, nihayet 25 ilâ 40 dönüm arası ise %7'yi bulmaktadır.

Yeni ziraat hayatına atılmış ve daha toprakları büyük bir parçalanmağa uğramamış olan bu köyde tarla miktarları araştırılınca, en büyük tarlanın 10 dönüm civarında olup, en ufakları yarım ilâ 2 dönüm arasında olduğu görülmekte ve bu ufak ufak tarlalarla mülkiyetin ne kadar dağılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Şüphesiz bu kadar düşük bir mülkiyetin köy ekonomisi üzerinde yaratacağı menfi tesirler, bu köyler ve buna benzeyen daha başka köyler halkının kısmen hayvancılık, kısmen de odunculuk (devlet tarafından kullanılması her iki şekilde menedilmiş olan ormanlar) yapmak suretiyle hayatını idame ettirdiği, ve bir kısmı da zirai faaliyetler sonunda, demiryolu ameleliği, çobanlık veya müsait ova köylerinde reñçberlik için köyden ayrılmaktadırlar. Umumi bir tamim olmamakla beraber, şunu iddia edebiliriz ki, dağlık sahada, toprak mülkiyeti bakımından çok düşük durumda olan en az 40 ilâ 50 köy 1 Haziran 1937 tarih ve 3116 sayılı Orman Kanununun meriyete girmesinden evvel kısmen odunculuk, ve bilhassa hayvancılıkla yıllık yaşama seviyesini tutabilirlerken, bugün ormandan istifadenin sona ermiş veya çok güçleşmiş olmasından, her sene bir miktar insanın Eskişehir, İstanbul, İzmir, Adana gibi faal merkezlere doğru hicret ettikleri bir vakia halini almıştır.

Eskişehir mıntakasında göze çarpan diğer bir hususiyet de, umumiyetle ziraat sahası dar olan bazı köylerde topraksız aile sayısının pek cüzi iken, toprağı çok daha geniş olan bazı köylerde topraksız aile sayısının daha yüksek oluşu şayanı dikkattir. Bilhassa topraksız ailelerin mevcut olduğu köylerin daha ziyade yeni kurulmuş muhacir köyleri oldukları görülmekte ve bu hâdise şöyle izah edilmektedir.

Muhacirler mıntakaya peyderpey geldiklerinden ilk gelen gruplar hem köy kurmuş, hem de gösterilen hudutlar içinde kalan topraklardan istedikleri yahut işletebildikleri kadar almışlardır. Vakta ki, bunlardan sonra gelip, gene aynı köye yerleşenler civarda arta dar almışlardır. Vakta ki, bunlardan sonra gelip, gene aynı köye yerleşenler civarda arta kalan toprakları almakla iktifa etmişlerdir. Hattâ daha sonra gelenlere verilecek toprak kalmadığı için ya hiç toprağı sahip olamamışlar veya ilk gelenlerin geniş ölçüde köyün müsterek menfaati için ayırmış oldukları meranın kenarlarından ufak tefek tarlalar koparmak suretiyle meseleyi kendi lehlerine halletmişlerdir. Bu hususta diğer köylere nazaran Şerefiye köyü en canlı misali teşkil etmektedir:

Şerefiye köyü bugün 52 hane (veya aile) den meydana gelmekte, bunun 22'si (yani %43'ü) topraksız olup geri kalan 30 aile (%57) toprak sahibi durumundadırlar. Toprak sahibi ailelerde mülkiyet şöyle dağılmaktadır. Köye ilk gelen ve yerleşenler 8 ilâ 10 hane dir (%45) ve bunların toprakları 2000 ilâ 10.000 dönüm arasında bulunmakta hattâ bunların içinde bir ailenin 17.000 dönüm toprağı bulunmaktadır. Birinci kategoriden sonra 3 aileye (%13) 500 ilâ 700 dönüm arasında toprak düşmekte ve bu 3 aile toprak sahibi grupların mutavassıt tipini teşkil edip, diğer %40'ının ise (9 aile) 100 ilâ 300 dönüm arasında değişmektedir.

İşte Eskişehir mıntakasında en büyük toprak mülkiyetini temsil eden bu tip köyde tarlaların ebatları ve şekilleri şöyledir: En büyük yekpâre tarla 500 ilâ 600 dönüm olup, bunun içinde yalnız bir tanesi 1400 dönüme balığ olmakta, en küçükleri ise 10 dönümden aşağı inmemektedir. Bu kadar geniş arazi mülkiyeti yanında topraksız olan 22 aile (%43) nin geçim kaynakları son senelere kadar kısmen ortakçılık, kısmen de işçiliğe dayanıyordu. Hakikaten bilhassa ortakçılık şekillerine bu tip köylerde daha ziyade rastlanmakta idi. Fakat bu mülkiyet sisteminin her sahada makina kullanmağa müsait olması, aynı zamanda makinanın daha ekonomik bir değer taşınması, her türlü ziraat aletlerinin ilk olarak bu tip köylerde kullanılmağa başlamasına sebep olmuştur. Hemen her büyük arazi sahi-

binin başta traktör olmak üzere her türlü ziraat aletlerini son senelerde temin etmiş oldukları için, bunların şimdi ortakçıya ve kısmen de işçiye ihtiyaçları çok azalmıştır.

Şerefiye köyünü seçerek vermiş olduğumuz izahatın sırf bu köye mahsus hususi bir karakter olmadığını belirtmek icab eder. Bu tipe, o kadar geniş arazisi olmamakla beraber Kanlıpınar ve Karaağaç köylerini de misal olarak vermek mümkündür. Meselâ: Kanlıpınarda da mevcut ailelerin %20'sinin toprağı olmayıp, %60'ının da toprakları kifayetsizdir. Gene aynı şekilde Karaağaç köyünde 60 aileden 15'inin toprağı hiç bulunmamakta, 30 ailenin de toprakları geçime kâfi gelmemektedir.

Bundan başka, muntakaya kafile halinde gelmiş, hep beraber toprağı yerleşmiş ve kendilerine tahsis edilmiş toprakları insan başına mütesaviyen dağıtmış olan Arapkuyusu köyünde ise toprak mülkiyeti şu şekilde dağılmaktadır.

Bu köyde topraksız hiç bir aile mevcut olmayıp, bütün topraklar, bugün aileler arasında şöyle bölünmektedir. Arapkuyusu köyünde 500 dönüm, âzami toprak mülkiyetine tekabül edip, bunun nispeti %3.8 civarındadır. 250 dönüm civarında toprağı olanlar %23, 100 ilâ 200 dönüm olanlar %55'e tekabül etmekte, bunun dışında çok az toprağı olanlar yani 20 ilâ 50 dönüm arasında olanlar ancak %17'yi bulmaktadır. Bu suretle en büyük (%3.8) ve en küçük (%17) istisna edilirse, vasatı olarak 78 ailenin toprağı 100 ilâ 250 dönüm arasında değişmekte ve bu tipte toprak mülkiyetinde bir muvazenenin mevcudiyeti bariz bir şekilde görülmektedir. Meselâ, buna yakın bir toprak mülkiyeti gösteren İmişehir köyünü de ayrıca misal olarak vermek mümkündür.

Bu tip köylerde tarlaların ebadına gelince, meselâ, gene Arapkuyusunda en büyük yekpâre tarla 50 ilâ 100 dönüm olup, en ufak tarla da 5 dönüme kadar düşmektedir. Gene bu tip köylerde daha ufak ölçüde ortaklık mevcut olmakta, sonra hariçten pek işçi gelmediği gibi dışarıya iş aramağa gidenler de %2 ilâ 3'ü geçmemektedir. Daha doğru bir ifade ile işçilik yapmak isteyenler daha ziyade aynı köy içinde büyük arazi sahipleri hesabına işçi olmaktadır.

Mülkiyetin hususiyetleri bakımından, son bir şekil de eski yerli köylerde görülmektedir. Umumiyetle hayvancılık ekonomisinden ziraat ekonomisine dönen bir çok ova ve yayla köylerinde toprakların nispeten muntazam bir şekilde dağıldığı müşahede edilmektedir. Bunun sebebi ise şöyledir:

Evvelce mera olarak kullanılan bugünkü ziraat sahaları köyün müşterek malı olduğundan ve köy müşterek olarak ziraat faaliyetine geçmek arzusunu izhar edince, eski meranın büyük bir kısmı ziraat sahası olarak kabul edilmiş ve bu saha o zaman köydeki aileler arasında müştereken taksim edilmiştir. Meselâ, bu hususta Kaymaz köyünü misal olarak verirsek, bugünkü mülkiyeti şu şekilde gruplara ayırabiliriz:

En büyük toprak mülkiyeti 500 dönüm civarındadır. Bu kadar toprağı olanların nispeti %0.9'dur. Bundan sonra 400 dönüm toprağı olanlar %13, 300 dönüm %16, 200 dönüm %33, 100 dönüm %16, 50 dönüm ise %20'dir. Bu nispetlerden de anlaşılacağı üzere en az 50 dönüm olup, toprak mülkiyeti de, aşağı yukarı 100 ilâ 300 dönüm arasında oynadığı görülmektedir. Meselâ, Topkaya köyünü de aşağı yukarı aynı karakteri gösteren diğer bir köy olarak ileri sürmek mümkündür. Bu köylerde yekpâre tarlalar ise âzami 50 ilâ 60 dönümü bulmakta fakat asgarî tarla ebadı 3 ilâ 5 dönüme kadar düşmektedir.

Netice olarak denilebilir ki, Eskişehir muntakasında vasatî mülkiyet 100 ilâ 300 dönüm arasında bulunmakta, bunun çok altında kalmış köyler bulunduğu gibi, çok daha üzerinde kalan tipler de yer almaktadır. Bu umumiyetle Çiftler ovası ile Alpu ovasında büyük mülkiyet daha ziyade bir karakter arzederken, buna mukabil, Eskişehir ve İnönü ovalarında mülkiyette bir daralma müşahede edilmekte, fakat yaylalar üzerinde bu durum asgarî hadde inmektedir.

Bundan sonra tarlaların çok parçalanmış veya ufalanmış olması, bir de tarlaların köyün muhtelif noktalarına serpilmiş olması, geniş ölçüde zaman ve emek israfına yol açmakta, ve bu sebepten daha teknik bir ziraat yapmak imkânı pek bulunmamaktadır.